

Практичне заняття 4 **Класифікація прав і свобод**

Джерела:

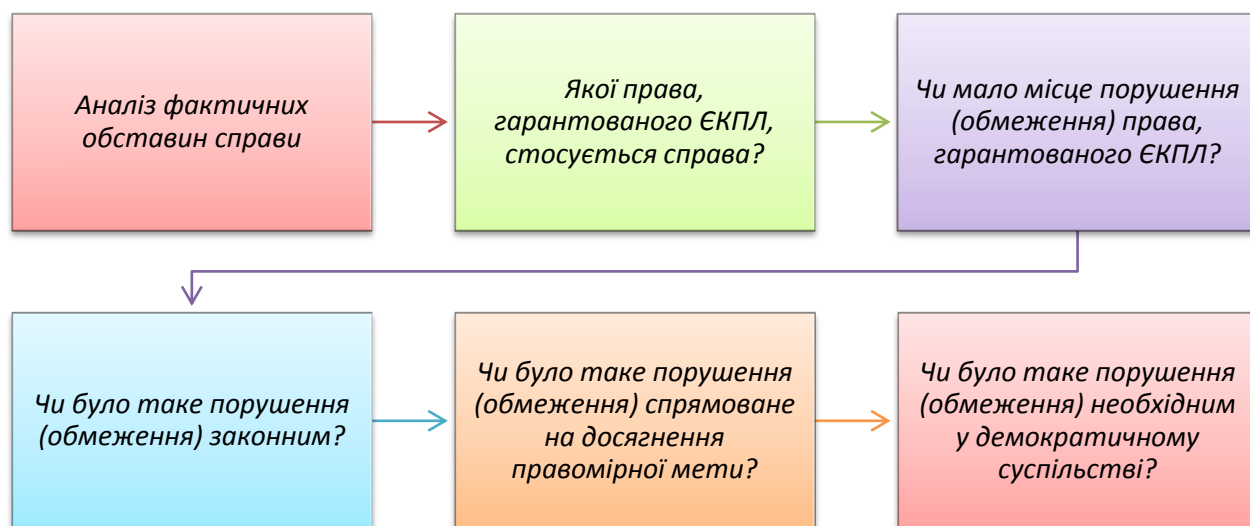
1. [Загальна декларація прав людини](#)
2. [Міжнародний пакт про громадянські і політичні права](#)
3. [Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права](#)
4. [Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод](#)
5. [Європейська конвенція про громадянство](#)
6. [Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод](#)

Теоретичні питання:

1. Поняття громадянства в міжнародному праві
2. Гарантії ЄКПЛ щодо громадянства
3. Основні підходи до класифікації прав людини
4. Громадянські права і свободи
5. Політичні права і свободи
6. Соціально-економічні права і свободи
7. Культурні (духовні) права і свободи

Практичні завдання:

Для вирішення практичного завдання проаналізуйте нижченаведені кейси за таким алгоритмом:

Кейс 1

Заявник народився в 1955 році та проживає в Ризі. До 29 жовтня 1998 року, коли парламент Латвії (Сейм) ухвалив Закон про освіту, навчання в державних та муніципальних школах продовжувало здійснюватися латвійською та російською мовами – практика, успадкована із радянських часів. Закон про освіту, який набрав чинності 1 червня 1999 року, передбачав, що єдиною мовою викладання в усіх державних та

муніципальних школах в Республіці Латвія мала стати державна мова, тобто латвійська. Закон також передбачав, що мова викладання могла бути іншою в приватних школах, у державних та муніципальних школах, які мають програми навчання для національних меншин, та в інших освітніх закладах, передбачених законом. Стосовно державних та муніципальних шкіл, які здійснюють програми навчання для національних меншин, Міністерство освіти повинно було визначити конкретні предмети, які повинні були викладатися державною мовою (пункти (1) та (2) статті 9), а міністр освіти повинен був забезпечити подання відповідних правил на розгляд Кабінетові Міністрів до 1 вересня 1999 року (Перехідні положення, пункт 3). Передбачалося також, що кожен повинен вивчати державну мову та пройти тест на володіння державною мовою для отримання початкової та середньої освіти (пункт (3) статті 9 Закону).

У 2003-2004 роках заявник брав активну участь у протестах проти освітньої реформи. Він був одним з головних лідерів руху з назвою “Штаб захисту російських шкіл” (“*Krievu skolu aizstāvības štābs*” латвійською), який сприяв і пропагував протести проти освітньої реформи. Він брав участь у зустрічах і демонстраціях проти освітньої реформи, робив публічні заяви на захист прав російськомовної спільноти на освіту російською мовою та збереження фінансованих державою шкіл з російською як єдиною мовою викладання. Уряд надав Суду докази висвітлення у ЗМІ цих протестів у період з 28 червня 2003 року до 23 вересня 2005 року, у тому числі новинні повідомлення латвійського інформаційного агентства LETA та статті в щоденних газетах *Diena* та *Lauku Avīze*, а також у регіональній газеті *Новая Газета* (російською). Загалом було тринадцять повідомлень в новинах і статтях. Після кількох значних зібрань і демонстрацій Парламент ухвалив зміни до Закону про освіту від 5 лютого 2004 року. Новий текст передбачав, що починаючи з 1 вересня 2004 року усі середні державні та муніципальні школи, які викладали програму для національних меншин, повинні були забезпечити викладання державною мовою в обсязі не менше 60% навчальної програми, включаючи іноземні мови, стосовно школярів, які починають своє навчання у десятому класі. Ці школи також повинні були забезпечити те, щоб програма стосовно мови меншини, її ідентичності та культури викладалася мовою меншини (Перехідні положення, параграф 3).

У листопаді 2003 року заявник звернувся до Комісії з натуралізації (*Naturalizācijas Pārvalde*) з метою отримання громадянства Латвії шляхом натуралізації. 1 грудня 2003 року він склав іспит з метою натуралізації. Комісія з натуралізації розглянула документи, подані заявником, і, встановивши, що він задовольняв вимогам статей 11 та 12 Закону про громадянство, включила його ім'я у список кандидатів на отримання громадянства. Список додавався до проекту рішення про надання громадянства і був переданий до Кабінету Міністрів (*Ministru kabinets*) для остаточного рішення. Шістнадцятого листопада 2004 року Кабінет Міністрів вирішив вилучити ім'я заявника із списку, таким чином відмовивши в його клопотанні про натуралізацію. Тридцятого листопада 2004 року Комісія з натуралізації поінформувала заявника про рішення Кабінету Міністрів. Сьомого грудня 2004 року заявник звернувся з адміністративним позовом проти Кабінету Міністрів. Він просив Адміністративний районний суд (*Administratīvā rajona tiesa*) “зобов'язати Кабінет Міністрів прийняти рішення про надання йому латвійського громадянства”. Заявник стверджував, що рішення стосовно прийняття до латвійського громадянства було адміністративним актом і не могло вважатися політичним рішенням. Він вважав, зокрема, що особа виконала обов'язок лояльності, якщо вона відповідала всім вимогам Закону про громадянство і якщо до неї не застосовувалися обмеження,

передбачені Законом. Він вважав відмову в наданні йому громадянства незаконною; згідно з принципом рівного ставлення, його погляди не могли бути підставою для відмови. Він стверджував, що його ім'я було вилучено із списку через його участь у діяльності політичної партії “За права людини в об’єднаній Латвії” (“*Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā*”, PCTVL) та його публічні заяви. Партія PCTVL висунула його на посаду мера Риги, але відмова позбавила його права бути кандидатом на місцевих муніципальних виборах і була політично мотивованою.

Десятого грудня 2004 року заявник дав інтерв’ю журналісту щоденної газети *Lauku Avīze*. Він так відповів на запитання про те, чи сподівався він виграти справу в національних і міжнародних судах:

“Якби я хотів отримати політичний вплив, я давно був би вже натуралізований і був би обраний до [Парламенту]. Шанси виграти справу в суді в Латвії становлять, мабуть, п’ятдесят на п’ятдесят. Але мені це не потрібно. Чесно кажучи, нам потрібен широкий міжнародний скандал. Моєю справою про громадянство ми цього досягнули, і, крім того, [ми отримали] широку PR кампанію для PCTVL задарма.”

У своєму запереченні, поданому до Адміністративного районного суду 5 січня 2005 року, Кабінет Міністрів наголосив, що Міністр юстиції звернув увагу на положення Закону про громадянство, які передбачають, що при поданні клопотання на отримання латвійського громадянства кандидат повинен продемонструвати відданість Республіці Латвія – не лише обіцянкою, але й діями, і що дії заявника були несумісні з клятвою відданості Республіці Латвія. Розглянувши наявну в нього інформацію, Кабінет Міністрів вирішив, що дії заявника у відповідний період часу не демонстрували лояльність до Республіки Латвія. У своїх додаткових коментарях від 17 листопада 2005 року до Адміністративного районного суду Кабінет Міністрів стверджував, серед іншого, що його політичне рішення ґрунтувалося на діях заявника; було очевидно, що він не міг щиро поклястися у відданості. Про це свідчили його власні публічні заяви, які показували, що він не мав справжнього зв’язку з Республікою Латвія, що він не мав бажання встановити такий зв’язок і що його клопотання про отримання громадянства було частиною політичної кампанії з метою завдання шкоди Республіці Латвія. Кабінет посилався на заяви, які він зробив під час інтерв’ю 10 грудня 2004 року. Спираючись на принцип “демократії, що здатна себе захистити”, Уряд стверджував, що національна безпека, захист інших, а також державної мови, були тими демократичними цінностями, які держава була призначена захищати. Публічні заяви заявника вказували на те, що його дії були спрямовані на дестабілізацію ситуацію в країні і що його намір стати громадянином мав на меті саме це. Його заяви та дії доводили, що він становив реальну загрозу національній безпеці: (i) заявник був лідером організації, чия діяльність була спрямована на порушення громадського порядку та безпеки; (ii) діяльність організації вказувала на можливість застосування насильства; (iii) заяви заявника свідчили, що він був готовий вдатися до насильства; (iv) дії заявника вказували на його небажання дозволити державі здійснювати правомірний контроль за законністю діяльності організації; і (v) справжньою метою заявника було не здобути латвійське громадянство, але вести організовану кампанію, спрямовану на створення політичного скандалу.

Шістнадцятого грудня 2005 року Адміністративний районний суд вирішив припинити провадження без розгляду справи по суті. Суд дійшов висновку, що рішення Кабінету Міністрів стосовно прийняття у латвійське громадянство (*lēmums par personas uzņemšanu Latvijas pilsonībā*) було “політичним рішенням” (див. параграф 33 нижче) і що

тому воно не могло бути переглянуто в суді. Заявник подав апеляцію, стверджуючи, серед іншого, що Закон про громадянство не міг використовуватися як політична зброя і що суд повинен мати повну юрисдикцію стосовно таких рішень.

Тринадцятого лютого 2006 року Адміністративний регіональний суд (*Administratīvā apgabaltiesa*) залишив в силі рішення Адміністративного районного суду та підтвердив, що рішення Кабінету Міністрів було політичним. Заявник оскаржив це рішення суду, стверджуючи, зокрема, що надання громадянства не могло використовуватися як політична зброя і що суд повинен мати повну юрисдикцію стосовно таких рішень.

Одинадцятого квітня 2006 року Адміністративна палата Сенату Верховного Суду (*Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments*) залишила в силі рішення Адміністративного регіонального суду. Суд зазначив, що згідно із Законом про громадянство Комісія з натуралізації повинна підготувати проект рішення стосовно встановлення юридичних фактів. Остаточне рішення приймалося Кабінетом Міністрів. Кабінет приймав своє рішення на підставі проекту рішення, підготовленого Комісією з натуралізації, шляхом голосування. Члени Кабінету не повинні були надавати пояснення свого голосування, а Закон не регулював порядок прийняття рішення в цьому відношенні. Суд зазначив, серед іншого, що:

*“[8.3] ... Кабінет Міністрів [має] необмежену компетенцію стосовно надання або відмови в громадянстві особам, котрі, як підтверджено рішенням Комісії з натуралізації, відповідають критеріям для натуралізації. Така необмежена свобода дій, яка до того ж різко контрастує (*krasi kontrastē*) з детальним регулюванням процесу прийняття рішень Комісією з натуралізації, свідчить, що Кабінет Міністрів в цьому випадку здійснює не адміністративну, а скоріше конституційну функцію. Таким чином Кабінет Міністрів не може розглядатися як орган публічної влади в цілях адміністративної процедури. Отже, твердження в додатковій скарзі про те, що зазначене рішення відповідає всім критеріям адміністративного акта, є безпідставним.*

З огляду на зазначене, висновок [Адміністративного регіонального суду] про те, що оскаржуване рішення не може вважатися адміністративним актом, а натомість є політичним рішенням, є правильним. ...

[10] На думку Адміністративної палати, якщо особа відповідає всім вимогам для натуралізації і якщо не застосовується жодне з обмежень в натуралізації, то [існує] лише суб'єктивне право на те, щоб проект рішення стосовно набуття громадянства був розглянутий Кабінетом Міністрів.

*[11] Той факт, що законодавство не визначає процедуру для оскарження рішення Кабінету Міністрів, не означає, що таке рішення може бути оскаржено як адміністративний акт відповідно до Закону про адміністративну процедуру. В Латвії відсутня усталена практика зазначати *expressis verbis* в правовому акті, що відповідне рішення не може бути оскаржено ...*

*[12] ... На думку Адміністративної палати, закони Латвії передбачають можливість моніторингу (*kontrolēt*) рішень, що приймаються з питань натуралізації. Тобто рішення Комісії з натуралізації (адміністративні акти) можуть бути оскаржені в суді згідно із Законом про адміністративну процедуру, тоді як - якщо рішення Кабінету Міністрів або його частина суперечить закону – державний обвинувач може подати клопотання про перегляд в порядку нагляду (*protests*) відповідно до статті 19 Закону про*

службу державного обвинувача. Тому посилання [заявника] на [статтю 12] Європейської конвенції про громадянство є безпідставним.”

Заявник далі не звертався повторно для отримання латвійського громадянства шляхом натуралізації.

Кейс 2

Вісім заявників раніше були громадянами як колишньої Югославії, так і інших, ніж Словенія, федеративних республік. Вони постійно проживали у Словенії, але після здобуття Словенією незалежності або не просили про надання словенського громадянства, або їм відмовили у цьому клопотанні. 26 лютого 1992 року, відповідно до нового закону «Про іноземців», їхні імена були видалені з Реєстру постійних мешканців, і вони перетворились на іноземців без дозволу на проживання. У такому ж становищі опинились приблизно 25000 осіб. Як стверджували заявники, нікому з них ніколи не повідомляли рішення про зняття з реєстрації, і вони дізнавались, що стали іноземцями лише згодом, коли намагались поновити посвідчення особи. Викреслення їхніх імен з реєстру мало тяжкі і тривалі негативні наслідки: деякі заявники стали особами без громадянства, а інших виселили з квартир, вони не могли працювати чи подорожувати, втратили усе особисте майно і протягом кількох років жили в притулках чи парках. Ще деяких було затримано і вислано зі Словенії. У 1999 році Конституційний суд проголосив неконституційними деякі положення закону «Про іноземців», а також автоматичне «викреслення» з реєстру, після того, як було встановлено, що, відповідно до оспорюваного законодавства, громадяни колишньої Югославії опинились у менш сприятливому правовому становищі, ніж інші іноземці, котрі поселились у Словенії після здобуття незалежності, оскільки не існувало правових положень про зміну їхнього правового статусу на статус іноземців, які живуть у Словенії. Після рішення Конституційного суду було ухвалено новий закон, який регулював становище «викреслених» осіб. У рішенні 2003 року Конституційний суд проголосив неконституційними деякі положення нового закону, зокрема тому, що вони не надавали «викресленим» особам ретроактивно дозвіл на проживання і не регулювали становище тих, які були депортовані.